

УДК 336.74

Ярослав ЧАЙКОВСЬКИЙ

ГРОШОВИЙ ОБІГ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

Досліджено розвиток грошового обігу в Україні у 2013–2017 рр. Проведено аналіз динаміки грошових показників та визначено переваги готівкових розрахунків. Визначено чинники, які впливають на рівень готівки, та переваги безготівкових розрахунків для всіх учасників грошових відносин в економіці. Розкрито пріоритетне завдання Національного банку України щодо прийняття проекту Cashless economy. На основі проведеного аналізу грошового обігу зроблено висновки щодо скорочення готівкового грошового обігу та розвитку безготівкових розрахунків в Україні.

Ключові слова: грошовий обіг, готівковий обіг, безготівковий обіг, грошова маса, грошові агрегати, готівка, банкноти, банківська система, готівкові розрахунки, безготівкові розрахунки, безготівкова економіка, платіжні картки, електронний платіжний засіб.

Ярослав ЧАЙКОВСКИЙ

Денежное обращение в Украине: современное состояние, проблемы и направления совершенствования организации

Исследовано развитие денежного обращения в Украине в 2013–2017 гг. Проведен анализ динамики денежных показателей и определены преимущества наличных расчетов. Определены факторы, влияющие на уровень наличности, и преимущества безналичных расчетов для всех участников денежных отношений в экономике. Раскрыто приоритетную задачу Национального банка Украины относительно принятия проекта Cashless economy. На основании проведенного анализа денежного обращения сделаны выводы по сокращению наличного денежного обращения и развитию безналичных расчетов в Украине.

Ключевые слова: денежное обращение, наличный оборот, безналичный оборот, денежная масса, денежные агрегаты, наличные деньги, банкноты, банковская система, наличные расчеты, безналичные расчеты, безналичная экономика, платежные карточки, электронное платежное средство.

Yaroslav CHAYKOVSKYI

Money circulation in Ukraine: current status, problems and directions for improvement of organization

Introduction. One of the most effective means to solve the acute problems of the modern stage of Ukraine's economic development is the rational organization of monetary circulation.

The solution to this problem lies in the scope of the National Bank of Ukraine measures aimed, on the one hand, on improvement of cash circulation of money and, on the other hand, the development of cashless settlements.

*The **purpose** of the article is to study the current state of money circulation in Ukraine, identify the most significant problems and definition specific areas for improvement of the operation of banks with cash and the development of cashless payments, in particular, through bank payment cards.*

***Results.** The dynamics of money outside the banks, money supply, household income and gross domestic product (GDP) in Ukraine for the period of 2013-2017 has been analyzed. The dynamics of monetary indicators in Ukraine are analysed and the advantages of cash settlements are determined. The dynamics of general data on the number of participating banks of card payment systems, clients, the total number of payment cards and payment devices, types of payment cards issued by Ukrainian banks by types of information carriers, the amount and number of transactions using payment cards has been analyzed for the period 2013-2017.*

***Conclusions.** The advantages of cash settlements have been determined. The factors of increase of quantity of cash in circulation in the country are revealed. The components of cost of cash payments and the advantages of cashless payments for participants in monetary relations in the economy are determined. The priority task of the National Bank of Ukraine on reducing the volume of cash circulation, its streamlining and development of cashless settlements through the adoption of the Cashless economy project is disclosed. Based on the analysis of the development of monetary circulation in modern conditions, conclusions were made regarding the reduction of cash circulation and the development of cashless settlements in Ukraine.*

***Keywords:** money circulation, cash circulation, cashless circulation, money supply, monetary aggregates, cash, banknotes, banking system, cash settlements, cashless payments, cashless economy, payment cards electronic payment instrument.*

JEL Classification: E580.

Постановка проблеми. Одним із ефективних засобів, які сприяють вирішенню гострих проблем сучасного етапу розвитку економіки України є раціональна організація грошового обігу. Під грошовим обігом найчастіше розуміють рух грошей у внутрішньому обороті країни і в системі зовнішньоекономічних зв'язків при виконанні ними своїх функцій у готівковій та безготівковій формі. Тому питання оптимізації структури грошового обігу зберігають свою актуальність протягом багатьох років. Вирішення цієї проблеми лежить в площині заходів Національного банку України, які спрямовані, з одного боку, на вдосконален-

ня готівкового грошового обігу (включаючи підтримку стабільності національної грошової одиниці, вдосконалення процедур випуску і вилучення грошей з обігу, визначення оптимального співвідношення монетарних агрегатів до валового внутрішнього продукту (ВВП), їх структури, таргетування інфляції та ін.) а з іншого боку – на розвиток безготівкового грошового обігу (зокрема, удосконалення безготівкових розрахунків, ширше використання банківських платіжних карток, електронних грошей, цифрових грошей). З метою забезпечення стійкості грошового обігу необхідно відновити довіру населення і підприємств до банківських

установ, створити умови для надходження грошових коштів до банківської системи. Широкий комплекс можливостей в реалізації Національним банком України функцій регулятора, включаючи грошово-кредитне регулювання економіки, визначення найкращого співвідношення функціонування готівкових та безготівкових розрахунків дає змогу вибрати оптимальний варіант структури грошового обігу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації і регулювання грошового обігу знайшли висвітлення у наукових працях українських вчених і практиків, таких як: Т. Батракова [1], Т. Болгар [2], Є. Бублик [3], В. Варцаба [4], Н. Глоба [5], В. Дикий [6], О. Дзюблюк [7], О. Ігнатова [8], О. Князева [9], О. Кошонько [10], Р. Кравець [11], В. Огородник [4], Д. Лебедик [12], Н. Осеньчук [9], А. Полова [1], О. Тищенко [13] та інших науковців і практиків. Переважна більшість економічних праць зорієнтована на дослідження загальних тенденцій розвитку готівкового грошового обігу або безготівкових розрахунків. Водночас подальшого детального аналізу потребує комплексне дослідження сучасного стану грошового обігу в Україні з метою виявлення найбільш суттєвих про-

блем і визначення конкретних напрямів реформування грошового обігу як інструмента Національного банку України в системі грошово-кредитного регулювання для стабілізації функціонування банківської системи та розвитку національної економіки.

Метою статті є дослідження сучасного стану грошового обігу України, виявлення найбільш суттєвих проблем і визначення конкретних напрямів удосконалення організації роботи банків з готівкою та розвитку безготівкових розрахунків, зокрема за допомогою банківських платіжних карток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обсяг і структура грошової маси має велике значення для забезпечення стабільності грошового обігу й економічного розвитку країни. Коригування обсягу готівки з боку центрального банку дає змогу підтримувати в необхідних співвідношеннях агрегати грошової маси. В Україні кількість готівки в обігу (грошовий агрегат M0) постійно збільшується. За п'ять років, з 2013 р. по 2017 р., вона зросла на 94769 млн грн, або на 39,9%, з 237777 млн грн у 2013 р. до 332546 млн грн у 2017 р. (рис. 1).

Це свідчить про те, що готівка, як і раніше, є головним інструментом під час

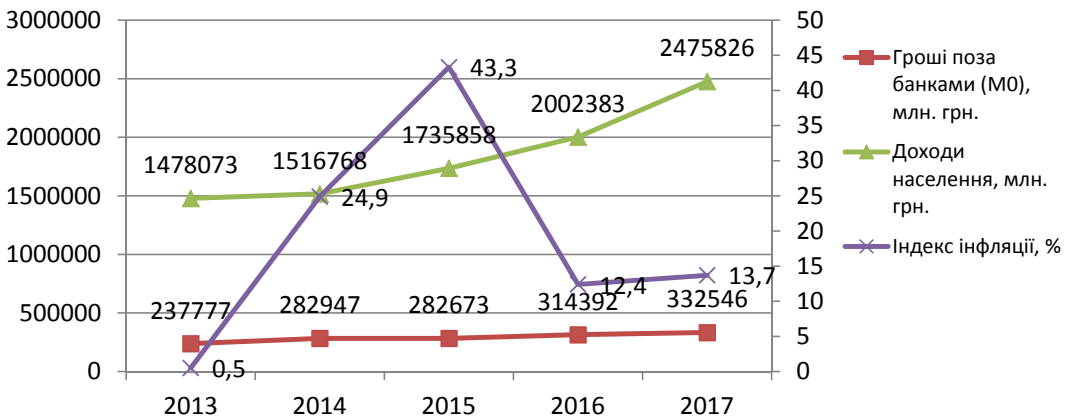

Рис. 1. Готівкові гроші в обігу, доходи населення та інфляція*

* Побудовано на основі [14, 15, 16].

здійснення роздрібних платежів, а також говорить про більшу довіру до готівки з боку населення.

До переваг готівкових розрахунків належать: абсолютна ліквідність; універсальність готівки як платіжного засобу; легкість використання; обов'язковість до приймання при здійсненні платежів на всій території держави в будь-який час; дотримання анонімності під час розрахунків та ін. [17, с. 3].

Варто зазначити, що зростає не тільки обсяг готівки, а й обсяг грошової маси в Україні (рис. 2).

У 2014 р. в Україні спостерігалось зростання частки готівки в загальному обсязі грошової маси до 29,6%. Незважаючи на збільшення готівкового грошового обігу за останні три роки, з 2015 р. по 2017 р., намітилася тенденція до зниження частки готівки поза банками в загальній сумі грошової маси. Так, у 2017 р. її частка знизилася з 28,4% у 2015 р. до 27,5% у 2017 р. (рис. 2). Однак таке скорочення, на нашу думку, не є суттєвим.

Так, незважаючи на те, що в Україні частка готівки в загальному обсязі грошової маси у 2015 та 2017 рр. знижувалася, вона як і раніше досить висока, порівняно із зарубіжними країнами. Так, у Польщі співвідношення готівки поза банками за грошовим

агрегатом М0 до загальної суми грошової маси за грошовим агрегатом М3 у 2017 р. було майже вдвічі менше – 13,9% (рис. 3) [18].

У 2014 та 2017 рр. в Україні спостерігалось зростання ВВП, темпи якого компенсували одночасне зростання готівки. Тому співвідношення готівки до ВВП отримало спадаючий тренд. У 2017 р. відбулося зростання ВВП на 597553 млн грн, з 2385367 млн грн у 2016 р. до 2982920 млн грн у 2017 р., або на 25,1%. Тоді, як обсяг грошового агрегату М0 зріс на 18154 млн грн, з 314392 млн грн у 2016 р. до 332546 млн грн у 2017 р., або лише на 5,8%. Співвідношення грошового агрегату М0 до ВВП зменшилося з 13,2% у 2016 р. до 11,2% у 2017 р. (рис. 4).

Потреба в готівці в Україні формувалася протягом усіх років незалежності. В державі створено розвинену інфраструктуру, яка орієнтована на зняття готівки. Проте існує значний відрив від інших країн світу в технологіях і засобах безготівкових розрахунків [19, с. 94].

Високий показник співвідношення обсягу готівки в обігу до ВВП в Україні пов'язаний з тим, що українці традиційно віддають перевагу готівці, а не безготівковим розрахункам. Усталений стереотип,

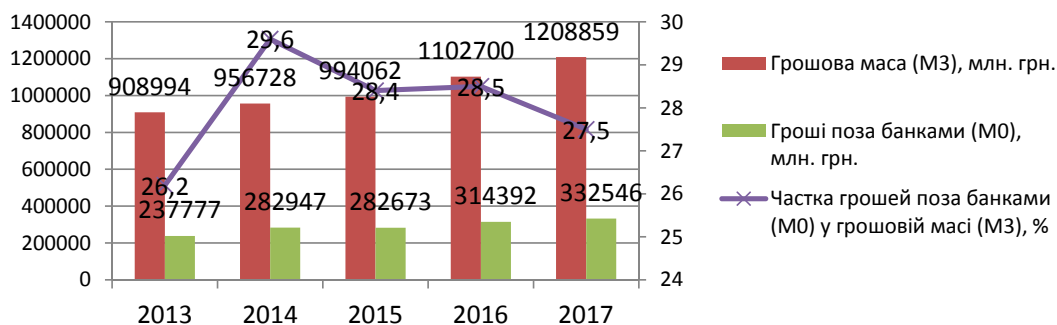

Рис. 2. Грошова маса (М3), грошовий агрегат М0 та його частка в грошовій масі в Україні в 2013-2017 рр.*

* Побудовано на основі [14].

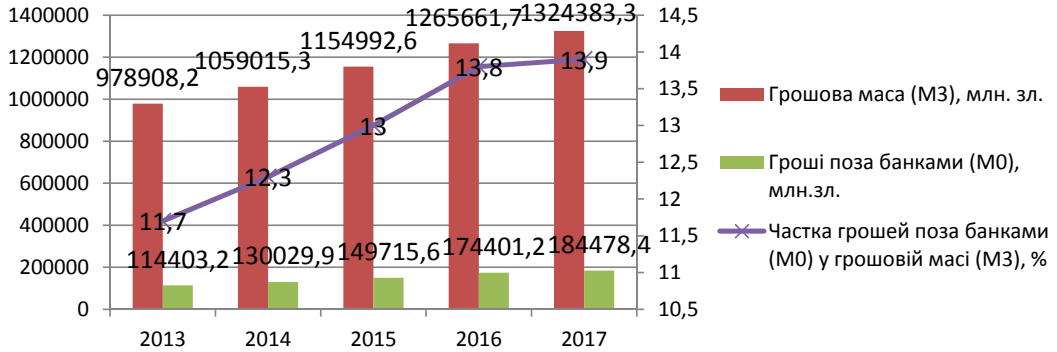

Рис. 3. Грошова маса (M3), грошовий агрегат M0 та його частка в грошовій масі в Польщі в 2013–2017 рр.*

* Побудовано на основі [18].

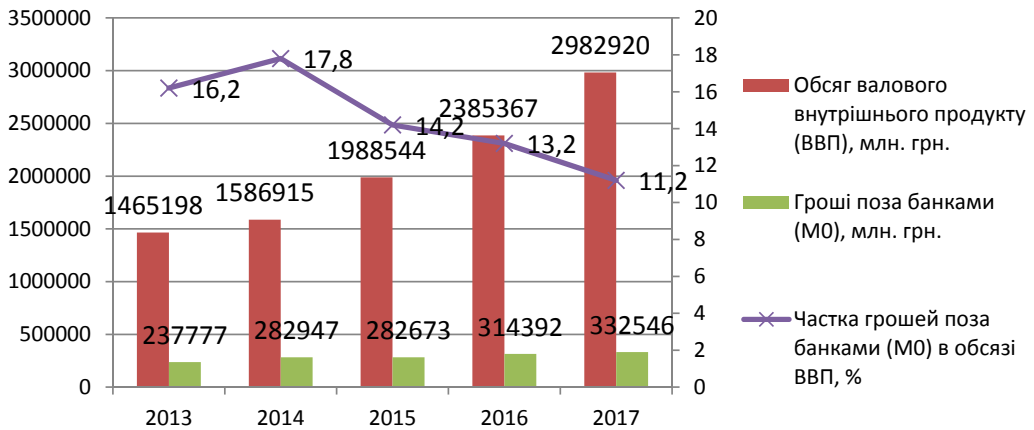

Рис. 4. Динаміка ВВП, грошей поза банками (M0) та співвідношення M0 до ВВП в Україні в 2013–2017 рр.

* Побудовано на основі [14, 15].

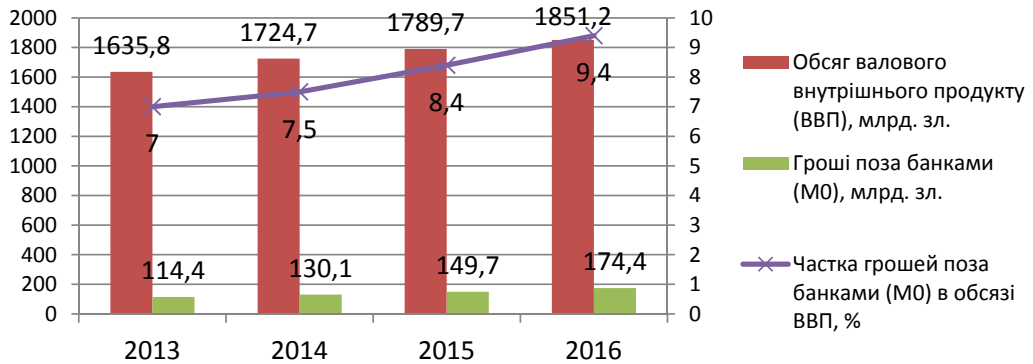
що оплата готівкою – це швидше і зручніше, залишається головним бар'єром для розвитку безготівкового грошового обігу. Більш активне використання безготівкових грошей стримує і низька поінформованість громадян про безпеку транзакцій.

Ще в 2016 р. Національний банк України озвучив мету скорочення обсягу готівки в обігу з 14,2% ВВП у 2015 р. до 9,5% ВВП у 2020 р. Повсюдне впровадження безготівкових платежів може допомогти вирішити ключове для України питання – скорочення

обсягу тіньової економіки [20]. Так, за розрахунками Міністерства економічного розвитку і торгівлі у січні-вересні 2017 р. рівень тіньової економіки становив 33% від офіційного ВВП, що на 3% менше показника 9 місяців 2016 р.

Успішним прикладом для України в цьому контексті є Польща, яка має показник співвідношення готівкової маси до ВВП 9,4% на початок 2017 р. (рис. 5).

Низький показник співвідношення грошового агрегату M0 до ВВП для країн Західної

Рис. 5. Динаміка ВВП, грошей поза банками (M0) та співвідношення M0 до ВВП в Польщі у 2013–2017 рр.*

* Побудовано на основі [18].

Європи пов'язаний з тривалим процесом змін у традиціях використання готівки. Громадяни більшості держав Європи мало користуються готівкою і переважно надають перевагу безготівковим розрахункам [19, с. 94].

Рівень готівки залежить від багатьох чинників [11; 21]:

- рівень розвитку економіки та рівень розвитку безготівкових платежів;
- частка тіньового сектору;
- рівень проникнення термінальної мережі;
- культура, рівень фінансової грамотності населення та мотивація.

Існує певний взаємозв'язок між рівнем розвитку сфери безготівкових платежів і рівнем розвитку економіки в країні. Активно чинить опір розвитку безготівкових платежів низький рівень розвитку економіки, яка, як відомо, прагне до розрахунків готівкою. Легалізація доходів і витрат, прозорість грошових потоків вкрай не вигідна економіці з низьким рівнем розвитку. Чим вище рівень проникнення безготівкових платежів, тим вище рівень розвитку економіки [20; 22].

Слід зазначити також, що зростання готівкового грошового обігу опосередковано пов'язане і зі збільшенням тіньового грошового обігу в економіці, уникненням гос-

подарюючих суб'єктів від оподаткування, ускладнює боротьбу з корупцією, відмиванням грошей, злочинністю та тероризмом. Високий рівень тіньової економіки в країні та низький рівень довіри до банків забезпечує попит на готівку. А де безготівковий грошовий обіг, там все прозоро, чисто, чесно і за законом [23, с. 40].

Незважаючи на зростання кількості банкоматів, в Україні платіжна інфраструктура менш розвинута, ніж в країнах Європи. Зокрема, наша держава значно відстає від розвинених країн за кількістю POS-терміналів для здійснення платежів в торговельній мережі, кількістю безготівкових операцій серед населення. Не всі торговельні підприємства приймають оплату платіжними картами.

В Україні низький рівень фінансової грамотності населення, зокрема відсутність досвіду користування різними платіжними інструментами [4, с. 10].

Організація готівкового грошового обігу, емісійно-касові операції та перевезення цінностей – справа дорога і витратна для держави, Національного банку, банківських установ, торговців та громадян. Так, держава здійснює витрати на нагляд і запобігання злочинам у сфері готівкового обігу [24, с. 23].

Користування готівкою обходиться для банківської системи недешево, адже банки повинні дбати про захист купюр від фальшивомонетників, вилучати з обігу підроблені грошові знаки, часто змінювати їх, якщо банкнота не придатна до обігу (порвана чи застаріла). Національний банк України здійснює емісію та за рахунок власних коштів проводить обробку банкнот і знищення не придатних до обігу банкнот. Але колосальні витрати з обробки, зберігання, перевезення готівки несуть також банківські установи. Часто випуск розмінних монет обходиться більше за номінал [24, с. 23; 25].

Так, за результатами досліджень, проведених експертами Національного банку України, впродовж 2016 р. визнано підробленими та вилучено з обігу близько 7 тис. шт. банкнот національної валюти – загальна кількість підробок залишилася майже на рівні 2015 р. Одночасно сума вилучених з обігу підроблених банкнот становила 1,7 млн грн, що на 40% більше, ніж за 2015 р. [19, с. 112].

У 2016 р. Національний банк України затвердив Концепцію організації готівкового обігу в державі, яка передбачає перехід від частково контрольованої державою моделі організації готівкового обігу, яка наразі діє в Україні, до делегованої моделі. Це довготерміновий проект, до якого залучені вітчизняні банки [19, с. 95].

Так, із початком централізації, починаючи з 2015 р., Національний банк України фактично звузив свою присутність в областях до двох функцій:

- 1) забезпечення готівкового грошового обігу;
- 2) підтримки діяльності відділів щодо роботи з фізичними та юридичними особами “Єдине вікно”.

На сьогодні регулятор централізує ці дві функції у Тернопільській та Житомирській областях наступним чином. Керівництво

готівковим грошовим обігом буде централизовано здійснюватися з Києва. Готівковий грошовий обіг цих областей забезпечуватимуть відповідні підрозділи Національного банку, які територіально розташовані в інших областях України. Делегована модель організації готівкового обігу, на нашу думку, має свої переваги і недоліки.

Нині пріоритетними завданнями в політиці Національного банку України є скорочення обсягу готівкового грошового обігу, його впорядкування, а також розвиток безготівкових розрахунків. Розширення безготівкових платежів сприятиме оптимізації грошового обігу і скороченню темпів зростання кількості наявних грошей в обігу.

Національний банк постійно удосконалює нормативну базу щодо організації безготівкових розрахунків та регулювання готівкового грошового обігу. Нормативно-правові акти, що регулюють безготівкові розрахунки, зокрема прийняття проекту Cashless есепоту, зміни щодо ведення касових операцій банками та їх клієнтами, спрямовані на популяризацію безготівкових платежів населення, зміцнення матеріально-технічної бази територіальних управлінь та банків для автоматизованого оброблення готівки і на вилучення готівкової грошової маси з позабанківської системи загалом.

З активним розвитком технологій у світі дедалі популярнішою стає платіжна культура безготівкових розрахунків – cashless. Вона вигідна державі та банкам, адже дає змогу економити значні кошти на емісії, інкасації та утилізації банкнот, а також економіці та суспільству, тому що сприяє поліпшенню контролю за проведеними транзакціями й ефективній боротьбі з тіньовою економікою [20]. Терміном cashless прийнято називати прагнення держави максимально скоротити обсяги готівки в економіці шляхом переходу на безготівкові розрахунки. Ще однією

важливою місією cashless є виведення економіки з тіні. Без готівки неможливе існування тіньової економіки. І чим менше готівки перебуває в обороті, тим складніші умови для існування тіньового бізнесу [22; 25]. Національний банк України продовжує працювати над розбудовою безготівкової економіки, зокрема розширенням сфери застосування безготівкових розрахунків та платіжної інфраструктури (проект Cashless ecomoty) [19, с. 92].

За даними Національного банку України, успішна реалізація проекту Cashless ecomoty можлива лише за умови ефективних узгоджених дій за чотирма напрямками [19, с. 95; 20]:

- 1) зниження попиту на готівку;
- 2) популяризація та розвиток безготівкових розрахунків;
- 3) розвиток платіжної інфраструктури;
- 4) зміна звичок, платіжної культури та ментальності людей як елемента фінансової обізнаності.

Подальшому розвитку безготівкових розрахунків сприятиме зниження Національним банком України граничної суми розрахунків готівкою за участю фізичних осіб зі 150 тис грн до 50 тис грн. Відповідні норми містяться у Положенні про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, яке затверджено постановою Правління Національного банку України № 148

від 29 грудня 2017 р. [26]. Фізичні особи мають право здійснювати розрахунки на суму, яка перевищує 50 тис грн, шляхом внесення готівки або перерахування коштів з поточного рахунку на поточний рахунок [27].

Світовий досвід свідчить про існування аналогічних обмежень у багатьох країнах світу. Так, в Бельгії та Італії ліміт становить 3 тис. євро в день, в Іспанії – 2,5 тис. євро, в Греції – 1,5 тис. євро, у Франції і Португалії – 1 тис. євро (табл. 2) [28].

Першочерговими напрямками для впровадження Cashless ecomoty є повсякденні операції – це оплата комунальних послуг, переведення всіх державних виплат, насамперед пенсій та стипендій, у безготівкову форму [19, с. 94]. У широкому використанні безготівкових розрахунків в Україні зацікавлені всі учасники грошових відносин – держава, Національний банк, банки, торговці та громадяни [11, с. 5 ; 19, с. 94-96 ; 21, с. 49].

Розвиток безготівкових платежів сприятиме оптимізації грошового обігу і скороченню темпів зростання кількості наявних грошей в обігу. За даними Національного банку України, на початок 2018 р. на території України діяло 84 банки, з них 77 банків (91,7%) є учасниками карткових платіжних систем, тобто здійснювали емісію або еквайринг платіжних карток [27].

У 2017 р. загальна кількість активних платіжних карток збільшилася на 2469 тис. шт.,

Таблиця 1

Види платіжних карток, емітовані українськими банками за видами носіїв інформації, тис. шт.*

Роки	Усього	з магнітною смугою	з магнітною смугою та чипом	з них без-контактних	з чипом	з них без-контактних	віртуальні
2013	35622	33277	1536	–	623	17	185
2014	33042	30009	2370	1090	416	0	248
2015	30838	27586	2766	1406	194	45	291
2016	32389	27994	3876	1987	74	6	444
2017	34858	27202	7407	2721	24	24	225

* Складено на основі [27].

**Сума та кількість операцій з використанням платіжних карток,
емітованих українськими банками***

Роки	Сума операцій					Кількість операцій				
	Усього	Безготівкові платежі		Отримання готівки		Усього	Безготівкові платежі		Отримання готівки	
		млн грн	%	млн грн	%		млн шт.	%	млн шт.	%
2013	916027	159138	17,4	756889	82,4	1339	584	43,6	755	56,4
2014	1019035	255194	25,0	763841	75,0	1573	879	55,9	693	44,1
2015	1232796	384795	31,2	848001	68,8	1965	1287	65,5	678	34,5
2016	1610260	571275	35,5	1038985	64,5	2513	1775	70,6	738	29,4
2017	2124678	834957	39,3	1289721	60,7	3091	2311	74,8	780	25,2

* Складено на основі [27].

або на 7,6 %, і становила 34858 тис. шт. на 1 січня 2018 року (табл. 1). Суттєво зростає випуск безконтактних платіжних карток. Так, у 2017 р. кількість безконтактних платіжних карток збільшилася на 752 тис. шт., або на 37,7%, і становила 2745 тис. шт. (2771 тис. шт. з магнітною смугою та чипом і 24 тис. шт. з чипом) [19, с. 100].

У 2017 р. частка безконтактних карток зросла з 5,7% до 7,9%. Таким чином, вони набирають популярності. І цьому сприяє, зокрема, участь міжнародних компаній “MasterCard”, “Visa” та “Національної платіжної системи “Український платіжний простір” у проектах з впровадження платіжних карток як інноваційного засобу оплати транспортних послуг.

У 2017 р. обсяги операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, зросли майже на 32,0% та становили 2124678 млн грн. на 1 січня 2018 р., а загальна кількість операцій зросла на 23,0% та становила 3091 млн шт. (табл. 2).

У 2013–2017 рр. активно продовжують розвиватися безготівкові розрахунки з використанням платіжних карток як за сумою, так і за кількістю операцій [19, с. 99]. Так, за 2017 рік безготівкові платежі з викорис-

танням платіжних карток за обсягом операцій збільшилися на 263682 млн грн, або на 46,28%, і становили 834957 млн грн на початок 2018 р., а їх частка в загальній сумі операцій зросла на 3,8% до 39,3% (табл. 2). До 2020 р. частка безготівкових розрахунків за обсягом операцій має зрости до 55% [19, с. 95, 99].

У 2017 р. кількість безготівкових розрахунків за платіжними картками зросла на 536 млн шт., або на 30,2%, і становила 2311 млн шт. на початок 2018 р., а їх частка в загальній кількості операцій зросла на 4,2% до 74,8% (табл. 2).

У 2017 р. спостерігався також значний розвиток платіжної інфраструктури. Кількість платіжних терміналів за 2017 рік зросла на 32440 шт., або на 14,8%, і станом на 1 січня 2018 р мережа терміналів нараховувала 251681 шт. [27]. Однак низький рівень проникнення POS терміналів в Україні створює передумови для існування економіки, насиченої готівкою [11, с. 11]. Слід розвивати платіжну інфраструктуру для здійснення операцій з використанням платіжних карток, зокрема розширення мережі прийому платіжних карток, обладнання підприємств роздрібною торгівлі електронними терміналами та імпринтерами для оплати

товарів і послуг за допомогою платіжних карток. До 2020 р. кількість POS-терміналів має зрости до 11 тис. шт. на 1 млн населення [19, с. 95].

Для розвитку безготівкових платежів в сфері особистого споживання необхідно створити сприятливі умови, що можливо при поступовому відновленні довіри населення до банківського сектору, дій Національного банку України у сфері безготівкових розрахунків.

Банки активніше повинні займатися фінансовою освітою з метою підвищення свого іміджу та ознайомлення клієнтів з новими банківськими продуктами, про існування яких більшість фізичних осіб навіть не знає [23, с. 42]. Так, “ПриватБанк” не тільки сам постійно навчається чомусь новому, а й ділиться знаннями з клієнтами. Тут діють освітні програми, в яких кожен може знайти щось цікаве для себе. “Юніорбанк” навчає школярів фінансовій грамотності та програмуванню. Топ-менеджери “ПриватБанку” проводять бізнес-семінари для підприємців. На плазмових екранах у відділеннях транслюються навчальні ролики з фінансовими споживчими порадами, зокрема, як розрахуватися банківською платіжною картою в мережі Інтернет [29]. Водночас жоден банк не може самостійно впоратися з проблемою фінансової неграмотності населення. Просвітництво громадян – завдання не тільки банківських установ та вищих навчальних закладів, а й держави [23, с. 42].

У 2012 р. Національний банк започаткував комплексний проект з підвищення рівня фінансової грамотності населення, до реалізації якого залучені державні органи та установи, банківські асоціації, банки, громадські організації, вищі навчальні заклади, іноземні партнери. Метою проекту є заохочення громадян до участі в ефективному управлінні власним бюджетом, прийняття впевнених і

зважених фінансових рішень відповідно до життєвих обставин [27].

Висновки. На основі проведеного аналізу розвитку грошового обігу можна зробити такі висновки щодо скорочення готівкового грошового обігу та розвитку безготівкових розрахунків в Україні.

1. Скорочення частки готівкового грошового обігу має об'єктивний характер і залежить від динаміки основних макроекономічних показників, зокрема ВВП та грошових доходів населення, а також пов'язане зі зміною Національним банком засобів регулювання кількості готівки в обігу в процесі проведення грошово-кредитної політики.

2. Національний банк підтримує технологічний напрям розвитку банківської системи. Так, на сьогодні запровадження проекту Cashless есопому є одним із пріоритетів для регулятора. Під час реалізації цього проекту розшириться сфера використання безготівкових розрахунків, зокрема розрахунки безконтактними платіжними картками максимально використовуватимуть громадяни України.

3. Засобом впливу Національного банку на величину готівкового грошового обігу є зниження граничної суми розрахунків готівкою за участю фізичних осіб до 50 тис. грн та розвиток інформаційних технологій.

4. Напрямом для розширення безготівкових розрахунків у сфері особистого споживання є розвиток розрахунків населення платіжними картками. Позитивна динаміка зростання безготівкових розрахунків із використанням платіжних карток як за обсягом, так і за кількістю свідчить про те, що такий електронний платіжний засіб, як платіжна картка, набуває все більшого поширення серед населення саме як інструмент для розрахунків, а не одержання готівки, та про позитивну тенденцію до поступового скорочення тіншового обігу, та сприяє прозорості оподаткування і збільшенню ВВП.

5. Окремі торговельні організації не забезпечені POS-терміналами для оплати за товари та послуги, що вимагає координації дій учасників безготівкових розрахунків, зокрема банківських установ та торговців. З метою залучення клієнтів для користування безготівковими платежами банківська система України повинна забезпечити відповідну платіжну інфраструктуру.

6. Для більш активного використання безготівкових розрахунків акцент необхідно робити на підвищенні фінансової обізнаності. Населенню необхідно пояснювати переваги використання різних електронних засобів платежу, зокрема платіжних карток, при безготівкових розрахунках, які є більш зручним, дешевим і безпечним способом платежу.

7. Розвиток зручних і цікавих для споживачів електронних платіжних засобів дасть змогу сформувати у громадян звички безготівкових розрахунків, що властиво для розвинених країн. Так, запровадження в містах України оплати проїзду в громадському транспорті, яка поширена в світі, за допомогою інноваційних систем, зокрема електронного квитка (соціальної картки), безконтактних банківських платіжних карток та NFC-пристроїв, є прогресивним проектом для громад міст у напрямку створення міської системи перевезення пасажирів.

Отже, окреслені пропозиції сприяли б скороченню обсягу готівкового грошового обігу, його впорядкуванню, а також розвитку безготівкових розрахунків. Удосконалення організації грошового обігу в системі Національного банку залежить від побудови для роботи з готівкою сучасної матеріально-технічної бази. У зв'язку з цим надзвичайної актуальності набуває впровадження новітніх технологій в організацію роботи банківських установ з готівкою. Напрямами розвитку безготівкових розрахунків є здійснення дистанційного обслуговування рахунку клієнта за допомогою систем "клієнт-

банк", "клієнт-Інтернет-банк", "телефонний банкінг", "миттєва безконтактна оплата" та ін., впровадження оплати безконтактними платіжними картками в громадському транспорті. Проведений нами аналіз діяльності Національного банку України та банків щодо управління стійкістю грошового обігу дасть змогу запропонувати напрями поліпшення роботи з готівкою та шляхи розвитку безготівкових розрахунків для забезпечення стабільності банківської системи.

Список використаних джерел

1. Батракова Т.І. *Сучасний стан готівкового обігу та проблеми безготівкових розрахунків в Україні [Електронний ресурс] / Т.І. Батракова, А.В. Полова // Молодий вчений. – 2016. – № 2 (29). – С. 5–8. – Режим доступу : file:///C:/Users/Admin/Downloads/molv_2016_2_4.pdf.*

2. Болгар Т.М. *Проблеми збільшення частки безготівкового обігу в Україні [Електронний ресурс] / Т.М. Болгар // Проблеми економіки транспорту : матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20-21 квіт. 2017 р.). – Д. : ДНУЗТ, 2017. – С. 239–241. – Режим доступу : <http://77.121.11.9/bitstream/PolitNTU/1570/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84.%20%D0%94%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%BE%202017.pdf>.*

3. Бублик Є.О. *Обмеження готівкових розрахунків в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / Є.О. Бублик // Економіка і прогнозування. – 2013. – № 2. – С. 34–42. – Режим доступу : http://eip.org.ua/docs/EP_13_2_32_uk.pdf.*

4. Варцаба В.І. *Грошовий ринок України у контексті трансформаційних процесів [Електронний ресурс] / В.І. Варцаба, В.О. Огородник // Економіка та держава. – 2017. – № 10. – С. 9–12. – Режим доступу : http://www.economy.in.ua/pdf/10_2017/4.pdf.*

5. Глоба Н.С. *Щодо ефективності заходів НБУ у сфері стимулювання безготівкових розрахунків [Електронний ресурс] / Н.С. Глоба //*

Європейські перспективи. – 2013. – № 11. – С. 176–183. – Режим доступу : file:///C:/Users/Admin/Downloads/evpe_2013_11_29%20.pdf.

6. Дикий В.С. Розвиток безготівкової економіки [Електронний ресурс] / В.С. Дикий. – Режим доступу : http://management.fmm.kpi.ua/wp-content/uploads/2017/12/Cashless-economy_05.12.2017.pdf.

7. Дзюблюк О.В. Теорія і практика грошового обігу та банківської справи в умовах глобальної фінансової нестабільності : монографія / О.В. Дзюблюк, В.В. Корнеєв, В.І. Міщенко та ін. ; за ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль : ФОП Осадца Ю.В., 2017. – 298 с.

8. Ігнатова О.М. Статистичний аналіз готівкового обігу в Україні та його вплив на вартість національної грошової одиниці [Електронний ресурс] / О.М. Ігнатова, О.В. Касьян // Економіка та держава. – 2013. – № 6. – С. 53–56 – Режим доступу : file:///C:/Users/Admin/Downloads/ecde_2013_6_17.pdf.

9. Князєва О.А. Тенденції та перспективи розвитку безготівкових платежів в Україні [Електронний ресурс] / О.А. Князєва, Н.І. Осеньчук // Молодий вчений. – 2017. – № 6 (46). – С. 438–442. – Режим доступу : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6/100.pdf>.

10. Кошонько О.В. Перспективи використання безготівкових розрахунків в Україні [Електронний ресурс] / О.В. Кошонько, Ю.І. Капустяк // Електронне наукове фахове видання Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського “Глобальні та національні проблеми економіки”. – 2016. – Випуск 11. – С. 713–718. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/150.pdf>.

11. Кравець Р.І. Як в Україні зробити cashless есоному [Електронний ресурс] / Р.І. Кравець. – Національний банк України. – 2017. – 11 с. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36963478>.

12. Лебедик Д.В. Стан та перспективи організації безготівкових розрахунків в Україні [Електронний ресурс] / Д.В. Лебедик,

Н.О. Максютенко, В.В. Яценко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – Випуск 22. – С. 166–171. – Режим доступу : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/22-2016/38.pdf>.

13. Тищенко О.І. Розвиток Cashless-розрахунків в банківському секторі [Електронний ресурс] / О.І. Тищенко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2016. – № 6 (230). – С. 163–168. – Режим доступу : <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1388/1/163-168.pdf>.

14. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415.

15. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

16. Індекс інфляції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>.

17. Юров А. Пути развития наличного денежного обращения в Российской Федерации / А. Юров // Деньги и кредит. – 2008. – № 7. – С. 3–10.

18. Офіційний сайт Національного банку Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbp.pl/home.aspx?f=statystyka/pieniezna_i_bankowa/m3.html.

19. Річний звіт Національного банку України за 2016 рік [Електронний ресурс]. – 2017. – 146 с. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=C7779A9D86294FAB2A3012CBAFFBFAD?id=49064031>.

20. Малінська О. Win-win рішення для суспільства і банків [Електронний ресурс] / О. Малінська. – Режим доступу : <https://biz.nv.ua/ukr/experts/malinskaya/win-win-rishennjadlja-suspilstva-i-bankiv-2207923.html>.

21. А9. Cashless есоному Концепція проекту [Електронний ресурс]. – 2016, 18 травня. –

50 с. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=31538042>.

22. Веремійченко Є. Чи існує світ без готівки? [Електронний ресурс] / Є. Веремійченко. – Режим доступу : <http://intercity.ua/2017/11/10/chisnuye-svit-bez-gotivki/>.

23. Юров А.В. Наличные деньги и электронные средства платежа: оценка перспектив [Електронний ресурс] / А.В. Юров // Деньги и кредит. – 2007. – № 7. – С. 37–42. – Режим доступа : <http://xn--80ablwmcepr1b.xn--pai/publ/MoneyAndCredit/Yurov.pdf>.

24. Кравчук В. Електронні гроші в Україні : аналітичний звіт / В. Кравчук, Д. Науменко, А. Глибовець. – К. : Альфа-ПІК, 2012. – 64 с.

25. Забути, як виглядає гривня. Чому світ відмовляється від готівки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://espresso.tv/article/2017/10/11/cashless_ekonomika.

26. Постанова Правління Національного банку України № 148 від 29 грудня 2017 р. “Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17>.

27. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

28. Міжнародний досвід обмеження готівкових розрахунків та збільшення безготівкових розрахунків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=21230658>.

29. Офіційний сайт ПАТ КБ “ПриватБанк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://privatbank.ua/about/social>.

References

1. Batrakova, T.I., Polova, A.V. (2016). *Suchasnyi stan hotivkovoho obihu ta problemy bezgotivkovykh rozrakhunkiv v Ukraini* [The current state of cash circulation and the problems of cashless settlements in Ukraine]. *Molodyi vchenyi* –

Young scientist, 2 (29), 5–8. Available at: file:///C:/Users/Admin/Downloads/molv_2016_2_4.pdf.

2. Bolgar, T.M. (2017). *Problemy zbilshennia chastky bezgotivkovoho obihu v Ukraini* [Problems of increasing the share of cashless circulation in Ukraine]. *Problemy ekonomiky transportu: materialy XV Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* – Problems of transport economics: materials of XV International. scientific-prakt. conf., 239–241. Available at: <http://77.121.11.9/bitstream/PolNTU/1570/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84.%20%D0%94%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%BE%202017.pdf>.

3. Bubyk, Ye.O. (2013). *Obmezhenia hotivkovykh rozrakhunkiv v Ukraini: problemy ta perspektyvy* [Restrictions of cash settlements in Ukraine: problems and prospects]. *Ekonomika i prohozuvannia – Economics and forecasting*, 2, 34–42. Available at: http://eip.org.ua/docs/EP_13_2_32_en.pdf.

4. Vartsaba, V.I., Ogorodnik, V.O. (2017). *Hroshovyi rynek Ukrainy u konteksti transformatsiinykh protsesiv* [The money market of Ukraine in the context of transformation processes]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 10, 9–12. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/10_2017/4.pdf.

5. Globa, N.S. (2013). *Shchodo efektyvnosti zakhodiv NBU u sferi stymuliuвання bezgotivkovykh rozrakhunkiv* [On efficiency of NBU actions in the field of stimulation of cashless settlements]. *Yevropeiski perspektyvy – European prospects*, 11, 76–183. Available at: file:///C:/Users/Admin/Downloads/evpe_2013_11_29%20.pdf.

6. Dykyi, V.S. (2017). *Rozvytok bezgotivkovoï ekonomiky* [Development of non-cash economy]. Available at: http://management.fmm.kpi.ua/wp-content/uploads/2017/12/Cashless-economy_05.12.2017.pdf.

7. Dziubliuk, O.V., Kornev, V.V., Mishchenko, V.I. Mishchenko (2017). *Teoriia i praktyka hroshovoho obihu ta bankivskoi spravy v umovakh hlobalnoi finansovoi nestabilnosti* [Theory and practice of monetary circulation and banking in the conditions

of global financial instability]. *Temopil: FOP Osadtsa Yu. V.* [in Ukrainian].

8. Ignatova, O.M. (2013). *Statystychnyi analiz hotivkovoho obihu v Ukraini ta yoho vplyv na vartist natsionalnoi hroshovoi odynytsi* [Statistical analysis of cash circulation in Ukraine and its influence on the value of the national monetary unit]. *Ekonomika ta derzhava – Economics and the state*, 6, 53–56. Available at: file:///C:/Users/Admin/Downloads/ecde_2013_6_17.pdf

9. Kniazieva, O.A., Osenchuk N.I. (2017). *Tendentsii ta perspektyvy rozvytku bezgotivkovykh platezhiv v Ukraini* [Trends and prospects for the development of cashless payments in Ukraine]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 6 (46), 438–442. Available at: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6/100.pdf>.

10. Koshonko, O.V., Kapustiak, Yu.I. (2016). *Perspektyvy vykorystannia bezgotivkovykh rozrakhunkiv v Ukraini* [Prospects for the use of non-cash payments in Ukraine]. *Elektronne naukove fakhove vydannia Mykolaivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho "Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky"* – Electronic scientific professional edition of Nikolayev national university named after V. O. Sukhomlynskyi "Global and national problems of economy", 11, 713–718. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/150.pdf>.

11. Kravets, R.I. (2017). *Yak v Ukraini zrobyty cashless economy* [How to make cashless economy in Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36963478>.

12. Lebedyk, D.V., Maksiutenko, N.O., Yatsenko, V.V. (2016). *Stan ta perspektyvy orhanizatsii bezgotivkovykh rozrakhunkiv v Ukraini* [Status and prospects for the organization of cashless settlements in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo humanitarnoho universytetu – Scientific bulletin of the International humanitarian university*, 22, 166–171. Available at: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/22-2016/38.pdf>.478.

13. Tyshchenko, O.I. (2016). *Cashless-rozrakhunkiv v bankivskomu sektori* [Develop-

ment of cashless settlements in the bank sector]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnogo universytetu imeni Volodymyra Dalia – Bulletin of the East Ukrainian national university named after Volodymyr Dal*, 6 (230), 163–168. Available at: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1388/1/163-168.pdf>.

14. *Hroshovo-kredytna ta finansova statystyka* [Monetary, credit and financial statistics]. Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415.

15. *Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy* [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

16. *Indeks inflatsii* [Inflation index]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>.

17. Yurov, A.V. (2008). *Puti razvitiya nalichnogo denezhnogo obrashcheniya v Rossiyskoy Federatsii* [Ways of development of cash circulation in the Russian Federation]. *Dengi i kredit – Money and credit*, 7, 3–10 [in Russian].

18. *Ofitsiynyi sait Natsionalnogo banku Polshchi* [Official site of the National Bank of Poland]. Available at: http://www.nbp.pl/home.aspx?f=statystyka/pieniezna_i_bankowa/m3.html.

19. *Richnyi zvit Natsionalnogo banku Ukrainy za 2016 rik* [Annual report of the National Bank of Ukraine for 2016]. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=C7779A9D86294FAB2A3012CBAFFBFAD?id=49064031>.

20. Malynska, O. *Win-win rishennia dlia suspilstva i bankiv* [Win-win solution for society and banks]. Available at: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/malinskaya/win-win-rishennja-dlja-suspilstva-i-bankiv-2207923.htm>.

21. A9. *Cashless economy Kontseptsiiia proektu* [A9 Cashless economy The concept of the project]. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=31538042>.

22. Veremiichenko, Ye. *Chy isnuie svit bez hotivky?* [Is there a world without cash?]. Available

at: <http://intercity.ua/2017/11/10/chi-isnuye-svit-bez-gotivki/>.

23. Yurov, A.V. (2007). *Nalichnyie dengi i elektronnyie sredstva platezha: otsenka perspektiv [Cash and electronic means of payment: estimation of prospects]. Dengi i kredit – Money and credit, 7, 37–42. Available at: <http://xn--80ablwmcepr1b.xn--p1ai/publ/MoneyAndCredit/Yurov.pdf>.*

24. Kravchuk, V., Naumenko D., Hlybovets, A. (2012). *Elektronni hroshi v Ukraini. Analichnyi zvit [Electronic money in Ukraine. Analytical Report]. Kyiv: Alpha-PIC [in Ukrainian]*

25. Zabuty, yak vyhliaidaie hryvnia. *Chomu svit vidmovliaietsia vid hotivky [Forget what hryvnia looks like. Why the world refuses to cash]. Available at: https://espreso.tv/article/2017/10/11/cash-less_ekonomika.*

26. *Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy № 148 vid 29 hrudnia 2017 r. "Polozhen-*

nia pro vedennia kasovykh operatsii u natsionalnii valiuti v Ukraini" [Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine "Regulations on the conduct of cash transactions in the national currency in Ukraine"]. (2017, December, 29). Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17>.

27. *Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official site of the National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/>.*

28. *Mizhnarodnyi dosvid obmezhenia hotivkovykh rozrakhunkiv ta zbilshennia bez-hotivkovykh rozrakhunki [International experience of limiting cash payments and increasing non-cash payments]. Available at: <https://bank.gov.ua/doc-catalog/document?id=21230658>.*

29. *Ofitsiynyi sait PAT KB "PryvatBank" [Official site of PJSC "PrivatBank"]. Available at: <https://privatbank.ua/about/social>.*

Стаття надійшла до редакції 14.03.2018.